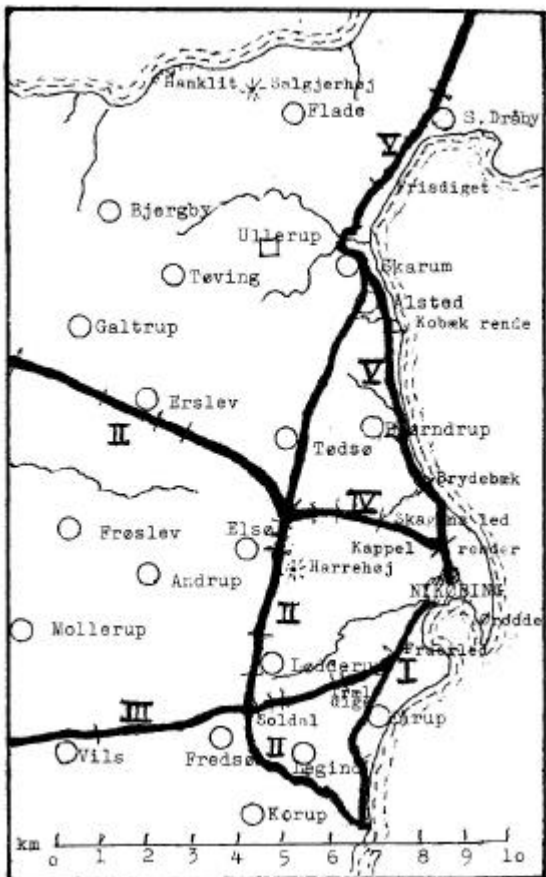

Landeveje på Mors ca. 1800

Af KJELD TORSÉN NØR

MANGE synes det er svært at finde vej på Mors. Det er det også, så snart man kommer bort fra landevejene. Så kommer man ind i et net af veje, der svinger og drejer og krydser hinanden i mange forskellige vinkler, og hvilken vej fører så hvorhen? Nu har man jo fået mange vejskilte, og de hjælper meget, men bedst er det, hvis man har hele øens geografi i hovedet og ved, hvordan byerne ligger i forhold til hinanden. Der er - eller i hvert fald var - nemlig system i de gamle veje. De førte simpelthen fra by til by så direkte, som det nu var muligt på grund af naturforholdene. Dem var man ikke herre over dengang.

Ved udskiftningerne blev disse veje desværre molesterede. Hver ejendom skulle nu så vidt muligt have sin mark samlet i pæne, firkantede stykker, og så måtte vejene gå udenom og fik knæk, som de først i de senere år har forvundet, skarpe knæk, som mange bilister har ærgret sig over. Men hvad, dengang havde folk ikke så travlt, og bratte sving gjorde ikke så meget, når man kørte gangende.

Landeveje på Mors ca. 1800.

Landevejene fik derimod stort set lov til at blive liggende og følge den kurs, de havde haft i århundreder, en kurs, der på Mors var bestemt af sundene og så naturligvis ligesom landsbyvejenes af naturforholdene, af bakker, bække og moser, som man ikke kunne gøre noget ved andet end at køre udenom.

En nøjagtig opmåling af landevejene fra ca. 1800 viser sammenholdt med Videnskabernes Selskabs kort 1795, hvor de gik. De største forskelle fra nutidens forhold finder

vi omkring Nykøbing, dog ikke på den først nævnte landevej. Opmålingen siger:

I. Fra Nykøbing til Sallingsund:

1. Fra Nykøbing til Sønderby krog ..... 1159 al.
2. Derfra til Dalgård i Fårup ..... 3750 al.
3. Derfra til Sallingsund ..... 3586 al.
- Ialt ..... 8945 al.

Disse mål viser sammen med kortet 1795, at vejen gik omtrent hvor den nu går, og den kunne vel heller ikke godt gå andre steder.

Den vej, der nævnes næst efter, viser derimod nogen forskel. Opmålingen siger:

II. Fra Sallingsund til Vilsund gennem Sønder og Nørre herred:

1. Til Lødderup ved Vestermølle å ..... 7740 al.
2. Til nord for milepælen ..... 1337 al.
3. Til næste milepæl i nord fra Tinghøje ..... 3000 al.¹⁾
4. Til Vodstrup rende ..... 586 al.
5. Til øster ende af Lille Toftum ..... 4140 al.
6. Til milepælen vesten Erslev ..... 3450 al.
7. Til Præstbro vad ..... 2930 al.
8. Til skellet mellem Sundby og Solbjerg ..... 6000 al.
9. Til nærmeste gård i Sundby ..... 1969 al.
10. Til Vilsund ..... 3790 al.
- I alt ..... 2 mil 11133 al.

Det viser sig altså, at denne landevej ikke gik om ad Nykøbing, skønt det ikke har været nogen lang omvej, og skønt vejen på det første stykke gik over Legind Bjerge, hvor det må have været meget besværligt at færdes med vogne. Grunden har nok ikke været den, der nu gør, at man lægger vejene uden om byerne, men snarere, at vejen er ældre end Nykøbing og eksisterede, da landsbyerne Vettels og Venner lå der.

Når vejen går nordpå gennem Lødderup og forbi Harrehøj, for først ved Hyldig at svinge mod vest, så er det sikkert fordi den måtte indenom den dybe dal med vandløb og bløde enge, der danner skel mellem Nørre og Sønder herred. Man skulle ellers have været helt ude ved Dragstrup for at finde fast bund til færdsel mod Vilsund, for i oldtiden var vandstanden højere end nu, og det har næppe været muligt at krydse dalen andre steder.

Vejen går forbi *Tinghøjene* (3), og af målene kan det ses, at det er *Harrehøj*, der tænkes på. Den mulighed kunne være nærliggende, at vejen var lagt der af hensyn til tingfolkene, hvis ikke det var sådan, at *Harrehøj* ikke er gammel som tingsted. Det blev den først i 1680-erne, da Nørre og Sønder herred skulle have fælles ting, og de gamle herredstingsteder blev opgivet (se III, 7).

¹⁾ altså en fjerdingvej, 1/4 mil (1 mil er 12000 alen). Der må så have været en "milepæl" for hver fjerdingvej.

Tværtimod er Harrehøj blevet tingsted, fordi den lå ved alfarvej, bekvemt både for Nord- og Sydmors.

Fra Hyldig fortsatte en vejgren mod nord og nåede landevejen fra Nykøbing til Feggesund ved Skarum, men Vilsundvejen drejede mod Erslev og fortsatte så til Præstbro, gennem Solbjerg og Sundby til sundet omtrent som før de store vejomlægninger i nutiden.

Den næste landevej, der nævnes i opmålingerne, er Nykøbing-Næssundvejen. Ser vi nu på det nævnte kort fra 1795, vil vi se, at den slet ikke er der! Man må altså have krydset sig frem ad landsbyvejen, når man skulle fra Nykøbing til Karby og Næssund eller omvendt. Men der var altså en landevej på den tid, da opmålingen skete. Den siger:

III. Fra Nykøbing til Næssund:

1. Til Sønderby krog, se under I, 1.	
2. Til vejskellet ved Fruerled, går ind under I, 2.	
3. Til <i>Trælborg dige</i>	1600 al.
Imellem digerne	440 al.
4. Til midt i Niels Marchsens ager- land mellem Lødderup diger.....	1710 al.
5. Til Soldal	423 al.
.....	384 al.
6. Til Niels Rytters gård i Vils	5160 al.
7. Til <i>gammel Tingbakke</i> vesten Vils	5000 al.
8. Til Niels Østergaards i Vester Hvidbjerg ..	12600 al.
<u>9. Til Næssund.....</u>	<u>8766 al.</u>
I alt	3 mil 83 al.

En eftermåling på et moderne kort og en sammenligning med de små matrikelskort fra ca. 1850 viser, at vejen omkring 1800 gik, hvor den går endnu. Modsat de andre landeveje gik den næsten lige ud, på den længste strækning fra Vils til Hvidbjerg så godt som snorlige. Alene dette tyder på, at vejen var nyanlagt, og man var også på den tid ret dygtige til at bygge veje. Det må have været en stor lettelse for folk fra Sydvestmors, at de nu kunne komme til deres hovedstad ad en god og lige vej i stedet for at snørkle sig frem ad landsbyvejene.

I opmålingen lægger vi mærke til navnet *Trælborg dige*. Det er nok kendt af de fleste morsingboere, men her ser vi, at der må være tale om to diger. I 5. stykke nævnes Soldal syd for Lødderup, og i 7. stykke *den gamle tingbakke*, som må være Sønder herreds gamle tingsted. Ved måling på et kort viser det sig, at det må have ligget mellem de steder, hvor en vej fra Rakkeby og en vej fra Mollerup nu støder til landevejen.

Men vi går tilbage til Nykøbing. Derfra kunne man selvfølgelig også komme ad Vilsund til, og det skete da ad en stump landevej, der gik *nord* ud af byen fra Nørregade.

Opmålingen siger:

IV. Fra Nykøbing til Vilsund:

1. Fra Nykøbing til skelvejen ved <i>Kappel render</i>	1274 al.
2. Til <i>yderste Skagens led</i>	2366 al.
3. Rolstrup vejpart.....	120 al.
4. Galtrup sogns vejpart	1340 al.
5. Bjergby sogns vejpart.....	1160 al.
6. Til skelvejen ved Hyldig, hvor den <u>løber i vej II, 5.....</u>	<u>1044 al.</u>
I alt	7304 al.

I forhold til Sallingsund-Vilsund-vejen er denne vej altså blevet betragtet som sekundær, vel fordi der ikke har været så megen færdsel som på vejen mellem sundene.

Vejstykket fra Nykøbing til *Kappel render* nordenfor byen var fælles for landevejene til Feggesund og Vilsund, men så skiltes de. Feggesundvejen fortsatte mod nord, men Vilsundvejen drejede mod vest. Når man måtte så langt nordpå, før man drejede, skyldtes det sikkert det engdrag, der var vest for Nykøbing. Der nævnes et stednavn *Skagens led*, og det ser ud, som der var mere end et led. Det svarer nok i vest til *Fruerled* i syd. Navnene er åbenbart gamle, og de stammer da ikke fra portkomsumtionens tid (1672), men de kan være betegnelse for gamle markled. Vi kommer så til den sidste landevej, opmålingen nævner:

V. Fra Nykøbing til Feggesund:

1. Til skelvejen ved <i>Kappel</i> , se IV, 1.	
2. Til Brydebæk.....	2607 al.
3. Til Kobæk rende	4260 al.
4. Til <i>Friis-diget</i>	6300 al.
5. Sønder Dråby sogns til straks norden for byen.....	3351 al.
6. Til skellet mellem Sejerslev og Hesselbjerg	9000 al.
<u>7. og 8. Fra Vester Bro til Klitodden .....</u>	<u>9180 al.</u>
I alt	2 mil 10693 al.

Denne vejs første stykke fra Nykøbing til Skarum eksisterer desværre ikke mere i sin helhed. Den gik langs med fjorden, og det må have været en skøn vej gennem en smuk natur og med en enestående udsigt over fjorden mod Hannæs, Livø, Himmerland, Fur og Salling. Den burde genskabes!

Stedet, hvor vejen skiltes fra Vilsundvejen, kaldes her i opmålingen Kappel. Lidt vesten for lå *Kappel mark*²). Disse navne minder sammen med de før nævnte Kappel render om et kapel, som må have stået i nærheden i middelalderen³), sandsynligvis et vejkapel. Vejen gik så videre mod nord ud til kysten, som den fulgte, somme steder oppe på fjordbrinkerne og somme steder nede ved stranden. Den måtte jo gå, hvor der var bedst at køre, og det var i regelen oven brinkerne. Dér var fast og god bund, dér kunne fjorden under storm og højvande ikke nå vejen, og sneen, der lagde sig på stranden i læ af brinkerne og kunne spærre for færdsel dér, var man fri for. Men der er ofte et problem knyttet til kystveje. Der er lavninger med vandløb, som afvander moser og enge inde i landet og tit er omgivet af moradser, der ikke kan bære en vej. Hvorledes skulle man komme over dér i gamle dage? Selv nu kan det jo være vanskeligt at få en vej til at holde, når bunden er blød. Ved Limfjorden løses problemet imidlertid oftest af fjorden selv. Den danner faste strandvolde af sten og grus⁴), og de lukker for enden af lavningerne, kun gennembrudt af vandløbene, der her snævres ind.

På disse strandvolde er der fast bund for færdsel, og man kan så køre gennem vandløbet, der også har sten og

² meddelt af planteskoleejer Oscar Bang.

³ se artiklen *Kapeller og kors* først i denne årbog.

⁴ på morsingsk og tylandsk *ør*, sml. Ørrode.

grus i bunden, eller over en kort bro. Både på Mors og i Ty er der da også mange strandvolde med veje, *drag*, som de kaldes. På Mors er der drag her ved Feggesundvejen, de længste oppe ved Feggeklit. *Dragstrup* har sit navn efter et andet drag, og ved Vilsund fører et drag ud til sundet, nu til broen. I Ty er der et drag, *Sunddraget*, ved Oddesund, og Tyholm er forbundet med Ty ved *Draget*. Længere mod nord går landevejen over drag ved Visbyå og ved *Dragsbæk*.

Feggesundlandevejen måtte passere flere vandløb, inden den nåede Skarum. I opmålingen nævnes to, *Brydebæk* et par kilometer nord for Nykøbing og *Kobæk rende* ved Alsted. Ved Brydebæk og ved Alsted å var der stensatte broer, som der endnu er rester af⁵).

På dette stykke har fjorden været hård ved den gamle vej og har nogle steder ædt den. Det er vel derfor, vejen blev opgivet. Fra Skarum og nordpå ligger den derimod endnu, omtrent hvor den lå 1800. Nord for Skarum nævnes *Friis-diget*, men hvad det var for et dige, er usikkert. Det kan se ud, som om diget lå ved skellet mellem Skarum og

Sønder Dråby, men er det så diget, der er lagt som skel, eller er skellet lagt ved diget? Det at diget har navn, tyder nærmest på den sidste mulighed.

Så skrider vejen da videre gennem det hule Nørreherred, hvor gamle slægtsforbindelser med folk på Hannæs og på egnen øst for Thisted⁶) vidner om et tidligere livligt samkvem over Feggesund. Her er færgelejet efter nogle års stilstand kommet i brug igen, så vejen atter er blevet en rigtig sundvej med gennemgående trafik og har fået en ny opblomstring.

Dermed er vi så nået til vejs ende med denne lille redegørelse. Det er muligt, at der findes ældre kilder med oplysninger om landevejene på Mors, men de vil næppe give andet resultat.

Hovedkilde: Opmålinger af landeveje i Thisted amt i Diverse dokumenter angående vejvæsen 1795-1806 i Dueholm, Ørum og Vestervig amter Thisted amtsarkiv.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1973, side 444-452).

---

⁵ meddelt af planteskoleejer Oscar Bang.

---

⁶ se Peder Riis: Slægtsforskning fra ca. 1650 til 1964.